

REPERTORIUL TEATRULUI NAȚIONAL – PREOCUPARE MAJORĂ PENTRU LIVIU REBREANU

ELENA ROTARU

Romanul vieții lui L. Rebreanu conține încă multe pete albe, deși despre el s-a scris foarte mult. În ceea ce-l privește pe scriitorul Liviu Rebreanu, moștenim nu numai interesul cu care Lovinescu s-a apropiat de opera acestuia, dar și cele mai multe dintre judecățile lui critice. Așa de pildă afirmația lui Eugen Lovinescu despre „Ion” cum că ar fi „altarul pe care se jertfește întreaga proză românească de la Filimon la Sadoveanu” e o directivă critică pe termen nelimitat.

Idei și judecăți adânc pătrunzătoare descoperim și în studiile lui Pompiliu Constantinescu, Perpessicius, G. Călinescu, fără interpretări deosebite față de E. Lovinescu.

Între anii 1944-1953 se așterne o tăcere penibilă, urmată de un studiu critic al lui Ov. S. Crohmălniceanu, care nu poate nega valoarea tripticului de aur, „Ion”, „Pădurea spânzuraților”, „Răscoala”, acreditând însă ideea, intenționat sau nu, că, toate cărțile lui Rebreanu, scrise după 1933 s-ar afla sub incidența ideologiei fasciste¹.

Se adaugă, în anii 1962 – respectiv 1967, micromonografia lui Al. Piru și eseul lui Lucian Raicu, amândouă constituind încercări de reabilitare a operei rebreniene în întregul acesteia și de diferențiere a judecăților critice anterioare.

Un eveniment prin excelență l-a constituit editarea, coordonată de Nicolae Gheran, începând din anul 1968, a întregii opere rebreniene – de fapt prima editare integrală a unui scriitor interbelic de mare valoare. Prin această editare s-a oferit cititorului o mare operă, iar cercetătorului un instrument ideal, îndreptățind aprecierea lui Șerban Cioculescu potrivit căreia „ceea ce a făcut Perpessicius pentru Eminescu, a făcut Nicolae Gheran pentru Rebreanu”².

Reflexul imediat a fost apariția unor studii datorate unor cercetători de reală vocație cum ar fi Aurel Sasu, Al. Săndulescu, Stancu Ilin, Vasile Netea,

¹ Grigore Traian Pop, „Scânteia tineretului”, Supliment literar - artistic, 23 martie, 1986.

² Ibidem.

etc.

Cercetarea istoriografică de tip obiectiv a fost suplinită de memorialistică; așa putem aminti: Fanny Rebreanu, „Cu soțul meu“ (1963); Puia Florica Rebreanu, „Zilele care au plecat“, „Pământul bătătorit de părintele meu“, „La lumina lămpii“.

Filtrarea acestor informații trebuie însă făcută cu discernământ. Căci pe parcursul vremii, anecdotele și licențele avansate îndeosebi de familie au circulat în voie, intrând în ceea ce s-ar putea numi „folclorul istoriei literare“.

Gravitatea informațiilor provenite de la rubedeniile aflate multă vreme în preajma romancierului, fie documente de reală valoare, fie simple fabulații, e că ele riscă să fie crezute în totalitate³.

Merită poate, amintit un episod legat de apariția cărții lui Fanny Rebreanu în 1963, în care este implicat un alt mare nume al literaturii secolului XX, Zaharia Stancu.

Niculae Gheran se afla într-unul din birourile Editurii pentru Literatură, frunzărind cartea abia tipărită. În birou a intrat Zaharia Stancu, discuția a devenit aprinsă, noului venit plăcându-i să-și amintească de romanele lui Rebreanu, citite și recitite în anii tinereții (nu și Ciuleandra, pe care ar fi rupt-o și atunci în bucăți). Între timp luase și el în mână cartea de amintiri, citind din loc în loc, câte-un pasaj sau altul. Deodată s-a oprit în fața unor rânduri. Le-a recitit apoi cu voce tare, adăugând cu umor: „Ce bine era pe timpul faraonilor! ... Când mureau niciodată nu erau îngropați singuri! ...“⁴.

Dacă gluma poate fi uitată, pretextul nu.

Interesant este, că există și alții „memorialiști“, care dând ceasul înapoi fabulează cu cel mai serafic zâmbet pe buze, fapte și întâmplări la care nici ei, nici alții nu au participat. De ce mint este greu de explicat, câtă vreme, spre deosebire de membrii familiei, nu au avut nimic de câștigat de pe urma falsificării faptelor.

Aș aminti în această situație pe Camil Baltazar „contemporan“ cu Liviu Rebreanu cum se autodefinește, care, în amintirile sale, lasă să se înțeleagă, nici mai mult nici mai puțin, că la ora decesului s-ar fi găsit în preajma lui Liviu Rebreanu. Iată ce spune: „S-a zvonit de către răuvoitori cum că Liviu Rebreanu s-ar fi sinucis. E un neadevăr sfruntat pe care îl dezmente actul de deces. Dintre oamenii care au asistat la tragicul eveniment, mai trăiesc câțiva care pot da mărturie de moartea naturală a lui Liviu Rebreanu, printre care, în afară de soția și fiica sa, autorul acestor rânduri și scriitorul Horia Oprescu cu soția“⁵. Pe autor nu l-a deranjat deloc că, în zilele dinaintea decesului, nici n-avea măcar cum să ajungă la Valea Mare. Nici cu trenul, nici cu automobilul, căci singurele

³ Ibidem, p. 17.

⁴ Nicolae Gheran, *Tânărul Rebreanu*, Editura Albatros, Buc. 1986, f. 18.

⁵ Camil Baltazar, *Contemporan cu ei*, Editura pentru Literatură, 1962, p. 140.

„taximetre“ care circulau atunci pe șoseaua București-Pitești erau tancurile germane, urmărite de cele românești⁶.

Rămânem sceptici în fața unor asemenea amintiri.

Același Camil Baltazar ne oferă însă, prin intermediul bandei magnetice și un document de reală valoare despre Liviu Rebreanu. El se află în fonoteca de aur a Radiodifuziunii Române, al cărui director a și fost Liviu Rebreanu. O copie de pe această bandă magnetică constituie una din piesele emoționante aflate în colecția Casei Memoriale „Liviu Rebreanu“ de la Valea Mare.

Este vorba de un interviu din anul 1943 când Liviu Rebreanu deținea și funcția de Director al Teatrului Național din București.

Cu o voce gravă, frumos timbrată Liviu Rebreanu răspunde întrebărilor lui C. Baltazar, referitoare la repertoriul Teatrului Național. E de menționat că Liviu Rebreanu încearcă în calitate pe care o avea, de director al Teatrului să promoveze un repertoriu românesc atât din dramaturgia clasică, cât și din cea contemporană, într-o vreme când la mare cinste, se aflau piesele bulevardiere, ale teatrului francez.

Liviu Rebreanu dezvoltă subiectul legat de criteriile pe care le-a urmărit în alcătuirea repertoriului teatrului.

Ideea de a alcătui un repertoriu numai din piese românești, ceea ce el considera normal pentru un teatru național, aducând ca argument în sprijinul acestei idei, repertoriul Comediei Franceze, nu se putea realiza, din cauză că producția noastră nu era suficientă – nici cea veche, nici cea nouă. De aceea dramaturgia românească trebuia completată cu lucrări străine, amintind aici câteva nume sonore din dramaturgia universală ale căror piese urmau să se joace pe scena românească: Shekespeare, Lope de Vega, Victor Hugo, Gustave Flaubert.

Liviu Rebreanu acordă o importanță deosebită alegerii repertoriului întrucât „Teatrul Național este al tuturor și oamenii vor să vadă și literatură clasică și modernă“.

În ce privește dramaturgia modernă, Liviu Rebreanu crede că mai ales ea, trebuie aleasă cu mare grijă, iar publicul așteaptă interpretarea acesteia de la nivelul instituției pe care o conduce. „Nu vreau să fac concurență teatrelor particulare, pentru că dacă joc lucrurile moderne, de salon, bulevardiere, atunci ce mai joacă ei!“.

Liviu Rebreanu amintește premiera Vlaicu-Vodă care urma să aibă loc, în ziua următoare, interviului și-și exprimă speranța că va fi urmărită de toată lumea cu plăcere, deși piesa este îndeobște cunoscută.

Următoarea premieră era din repertoriul francez – Doamna Bovary de G. Flaubert.

Dar, un repertoriu nu-și atinge scopul dacă rămâne străin publicului

⁶ Nicolae Gheran, op. cit., p. 17.

pentru care e alcătuit. Cu alte cuvinte, dacă nu aduce lume la teatru.

Și în această privință anii de directorat ai lui Liviu Rebreanu au însemnat un record. De pildă în stagiunea 1941-1942, frecvența spectatorilor a atins maximul. Numărul biletelor vândute, atât la Național cât și la „Studio“ s-a menținut aproape tot timpul la proporția de 85-100%.

Spectacolele la care se făcea coadă la casă și la care nu se mai găseau bilete cu o săptămână înainte au fost un lucru obișnuit în stagiunea respectivă⁷.

Trebuie amintit că „Studio“ era o anexă, a Teatrului Național care funcționa în Piața Amzei și a fost întemeiat din inițiativa aceluiași Liviu Rebreanu, în 1929. Prima stagiune a durat de la 1 octombrie 1929, până la 1 mai 1930. Rebreanu, pe atunci Director General al Teatrelor și Operelor, prin crearea Studio-ului, a vrut să pună la dispoziția publicului, o scenă în care ideea de teatru să fie acceptată și realizată în formele ei cele mai îndrăznețe, un teatru în care să nu-i fie ascunse spectatorului nimic din evoluția concepției dramatice, chiar în fazele ei experimentale. Astfel, în istoria teatrului românesc, ideea unei scene experimentale, a unui „Studio“ rămâne legată de numele lui Rebreanu⁸.

Ca și Naționalul, Studio-ul își deschidea stagiunile numai cu piese originale, dar de scriitori moderni. Tradiția a fost stabilită de însuși întemeietorul lui, Liviu Rebreanu, care inaugurează noul teatru, așa cum am mai spus la 1 oct. 1929, într-o seară de vineri, cu premiera „Mușcata din fereastră“ a lui Victor Ion Popa. De asemenea cu excepția clasicilor Caragiale și Alecsandri, au deschis alte stagiuni, autori moderni atunci, Mircea Ștefănescu cu „Acolo departe“ sau Dimitrie Anghel și St. O. Iosif cu „Cometa“ și „Legenda Funigeilor“⁹.

Mai târziu, în programul stagiunii 1937-1938, în timpul directoratului lui Paul Prodan, Liviu Rebreanu scria despre acest teatru: „Un Studio nu poate însemna un teatru experimental, în sens didactic, ci în primul rând un teatru bun, cu spectacole mai interesante decât ale unui teatru obișnuit. O experiență în teatru trebuie să aducă totdeauna un plus față de trecut, fie în textul autorului, fie în interpretarea actorului, fie în realizarea regizorului“¹⁰.

Privind retrospectiv activitatea Studio-ului, putem afirma că el a îndeplinit toate dorințele celui ce l-a creat.

Practic Liviu Rebreanu și-a legat ultimii ani de viață, de Teatrul Național și de destinul acestuia, activitatea lui de scriitor încheindu-se după cum se cunoaște în anul 1940 prin publicarea ultimului său roman „Amândoi“; acea încercare de roman polițist, neluat în seamă de critică, dar care, în treacăt fie spus, după 1990, a stârnit interesul oamenilor de teatru și s-a realizat după acest

⁷ Studio Teatrul Național, septembrie 1942, Buc. p. 25.

⁸ Op.cit., nov. 1942, Buc., p. 15.

⁹ Ibidem, p. 16.

¹⁰ Ibidem, p. 17.

roman un spectacol T.V. reușit, în regia și interpretarea, unui rol desigur, a actorului Ștefan Radoff. După 52 de ani de la apariția cărții – o performanță nevisată, nici de autorul ei. „A iubit teatrul enorm“, așa cum mărturisea cu orice prilej soția sa, Fanny Liviu Rebreanu, ea însăși actriță. Avem dovezi, la afirmația soției, toată activitatea lui Liviu Rebreanu, mai ales în acești ani 1941-1944 în care a condus Teatrul Național, într-o perioadă deloc favorabilă din punct de vedere politic.

Prin alternarea pieselor de teatru aparținând genului clasic, romantic, sau modern, prin alternarea celor aparținând dramaturgiei românești sau universale, a actualizat teatrul, posibilităților de cunoaștere și de admirație ale publicului românesc al acelor ani.

De aceea spectacolele au fost încununate de succes.

Românii aveau nevoie în acei ani încrâncenați de acest balsam pentru că teatrul angajează întreaga personalitate a spectatorului, smulgându-l repede din lumea lui reală și aducându-l alături de lumea fictivă de pe scenă. Mai mult decât orice alt domeniu artistic, poate, teatrul exercită direct asupra spectatorului această fascinație a evaziunii – care se pare este prima condiție a artei.

Liviu Rebreanu a slujit cu pasiune teatrul până la sfârșitul vieții sale, petrecută la 1 septembrie 1944.

Poate, nu este lipsit de interes să amintim că și clădirea Teatrului Național, fostul Teatrul cel Mare, inaugurat în 1852, devenit Național după 1877, când i se aduc și unele modificări pentru a putea cuprinde un număr mai mare de spectatori, dispare de pe Calea Victoriei, acolo unde funcționase timp de 92 de ani, fiind incendiat de aviația fascistă, în seara zilei de 25 august 1944¹¹. Peste exact o săptămână murea Liviu Rebreanu.

¹¹ Muzeul Teatrului Național I.L. Caragiale, Buc., 1959.